

УДК 930.85(53) :32(477)

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ В АРАБСЬКОМУ СВІТІ: ВИКЛИКИ, ВТРАТИ І НАДБАННЯ

Олексій Волович

*Національний інститут стратегічних досліджень,
Регіональний філіал у Одесі,
вул. Канатна, 83, офіс № 306, Одеса, Україна, 65107,
тел./факс (048) 728-05-09, e-mail: orb@niss.od.ua – www.niss.od.ua*

Зроблено спробу проаналізувати особливості глобалізаційних процесів в арабському світі з метою їх врахування у близькосхідній політиці України. Зокрема серед цих особливостей приділено увагу взаємодії арабської і західної цивілізацій, проекту демократизації арабських країн і створення так званого “Великого Близького Сходу”, сприйняттю арабами глобалізації, ролі ісламу в глобалізаційних процесах, проявам глобалізації в економіці, інформаційній сфері, освіті і культурі арабських країн. Досліджено рух антиглобалізму в арабському світі, зроблено спробу прогнозувати розвиток глобалізаційних процесів в арабському світі, представлено конкретні висновки і рекомендації щодо врахування глобалізаційних процесів в арабському світі у близькосхідній політиці України.

Ключові слова: глобалізація, арабський світ, суспільство, цивілізація, цінності, культура, демократія, іслам, секуляризація, фундаменталізм, екстремізм, тероризм, безпека, виклики, загрози, міграція, розвиток, ресурси, інформаційно-комунікативні технології.

На початку ХХІ століття глобалізаційні процеси охоплюють майже всі сфери життєдіяльності будь-якої країни світу і мають як спільні параметри, так і певні регіональні та субрегіональні особливості. Незважаючи на те, що на сучасному етапі існує чимало досліджень, присвячених розгляду явища «глобалізації», це поняття поки що не має визначення, яке можна було б вважати найбільш універсальним і остаточним, оскільки осмислення цього процесу глобалізації перебуває у розвитку.

Серед українських дослідників глобалізації в арабських країнах у першу чергу доречно назвати О. Коппель, Б. Парахонського [11], Ю. Кочубея [12, с. 206–209], В. Шведа [16], А. Захарченко [7], С. Зінко [8, 9], а також Ю. Скорохода, О. Маначинського, Р. Рукомеду, Є. Жеребецького, Д. Кушніра, деякі дослідження яких опубліковані в колективній монографії “Близький Схід: міжнародна безпека, регіональні відносини та перспективи для України” [3].

На наш погляд, найповніше концептуальні і теоретичні засади глобалізації в арабському світі представлені у праці В. Нагайчука “Глобальні виклики та регіональні процеси на Близькому і Середньому Сході” [13].

Серед арабських дослідників глобалізації своїми глибокими працями вирізняються такі автори, як Исам Но'ман [24], Мартін Хор [21], Фаузі Саллух [22], Ахмед Тархан [23], Сайяр аль-Джмейль [20] та ін. Серед згаданих арабських дослідників переважає думка про те, що глобалізації не треба боятися, а варто розробити власні проекти, які мінімізують її негативні впливи, ризики і виклики. На їхню думку, необхідне глибоке вивчення проблеми глобалізації, щоб згодом арабсько-мусульманський світ зміг оптимально адаптувати її до своїх реалій.

Узагальнюючи підходи згаданих дослідників, на наш погляд, під глобалізацією треба розуміти процес розширення та поглиблення економічних, політичних, соціальних і культурних зв'язків між державами і народами, який став результатом інформаційної революції й відбувається внаслідок безперешкодного пересування людей, інформації, товарів і капіталів у світових масштабах. Отже, глобалізація становить комплексне геополітичне, гео економічне і геокультурне явище, яке потужно впливає на всі сторони життєдіяльності суспільств. Завдяки розвитку науки, технологій і продуктивних сил, глобалізація стала чинником інтенсифікації міжцивілізаційного діалогу по лінії Схід–Захід та Південь–Північ.

Арабський Схід, як і будь-який інший регіон світу, не може уникнути процесу глобалізації. Оскільки соціально-економічний і політичний розвиток арабських країн досить різноманітний, і процеси їх інтеграції в світову економіку значно відрізняються, то і рівень їх охоплення глобалізаційними процесами є неоднаковим. Рівень життя громадян нафтовидобувних арабських країн (арабські країни Перської затоки, Лівія) значно вищий, ніж у тих арабських країнах, які майже не мають власних енергоресурсів взагалі (Ємен, Йорданія, Ліван, Туніс, Марокко, Мавританія, Джибуті), або мають їх у незначних обсягах (Єгипет, Сирія, Алжир, Судан). Згідно з дослідженнями Швейцарського інституту економіки, проведеними в 2000–2004 роках серед 22 арабських країн найбільш глобалізованими є ОАЕ, Йорданія, Кувейт і Бахрейн, а найменш – Сирія, Алжир і Туніс [19].

За даними ООН, країни так званого Світового Півдня охоплюють близько 140 держав, у тому числі й арабських, в яких проживає 80% населення Землі. При цьому, значна кількість населення проживає на засоби, що становить до 2 дол. на день. 25% населення в цих країнах – неграмотні, 130 млн дітей шкільного віку не мають можливості навчатися, приблизно 1,1 млрд осіб не мають вільного доступу до водних ресурсів.

Населення низки близькосхідних країн зростає надзвичайно високими темпами (близько 3% на рік). За оцінками експертів, динаміка зростання населення Єгипту з 57,7 млн у 1995 році прогнозується до 77,3 млн осіб у 2015 році, (Іраку, відповідно, – з 21,0 до 36,6 млн, Ірану – з 64,8 до 106,6 млн, Саудівської Аравії – з 18,6 до 34,4 млн), тоді як кількість населення європейських країн, у тім числі й України, залишиться майже незмінним, а можливо і зменшиться. Швидке зростання населення ставить перед країнами регіону проблему харчового забезпечення, яку важко самостійно вирішити у складних умовах регіону. Можна очікувати подальше зростання потоків міграції з країн Близького Сходу в напрямку до Європи, що створює неабияку проблему для існуючої системи безпеки і стабільності [5].

Сприйняття глобалізації арабами. Той факт, що в арабській мові з'явилося кілька термінів, які означають поняття “глобалізація”, свідчить про зростаючий інтерес арабів до цього явища сучасності. Тоді як слово глобалізація у більшості мов народів світу звучить однаково, будучи калькою з англійського варіанту, в арабських країнах для поняття “глобалізація” існує власний термін “ауляма”, від арабського слова “алям” – (світ). Вперше термін “ауляма” запровадив відомий арабський учений Самір Амін. Раніше використовували інші терміни: “каукабийя” – (“каукаб” – планета), “шамуля” – (“шаміль” – всеохопний), “каунійя” – (“каун” – всесвіт)

У політичній площині арабський світ є досить нестабільним через низку чинників: розповсюдження ісламського фундаменталізму, арабсько-ізраїльська конфронтація, високі темпи зростання населення на тлі відставання виробництва продовольчих товарів і нестачі водних ресурсів, гонка озброєнь, значні контрасти в рівні економічного розвитку арабських країн, а також їх залежність від провідних західних держав, які намагаються встановити контроль над енергетичними ресурсами Близького Сходу. До цього треба додати також цивілізаційні розбіжності між арабськими країнами. Незважаючи на спільне етнічне походження, спільність мови і релігії, поняття арабської єдності є досить умовним. Країни Арабського Магрибу – Туніс, Алжир і Марокко мають більше спільного з Францією та Іспанією ніж з Саудівською Аравією, Іраком, Єменом чи Кувейтом. Отже, наявність арабської нації (“арабської умми”) є швидше міфом, ніж реальністю.

Специфікою політичної системи на Арабському Сході є вирішальна роль глави держави, який зосереджує у своїх руках усі важелі правління, як у внутрішньополітичних справах, так і на міжнародній арені. Саме консерватизм політичних еліт, котрі перебувають при владі по 30–40 років, призводить до політичної стагнації і не дає змоги проводити повноцінні політичні та економічні реформи. Питання наступності влади – одна з найбільш характерних рис політичної культури Арабського Сходу. У країнах з республіканською формою правління при зміні влади вона найчастіше дістається або дітям колишнього глави держави, або представнику правлячого клану. Це дає підставу ліберальним колам на Заході говорити про дуже незначну роль виборів як демократичного інституту у політичному житті країни, що свідчить про неспроможність громадян за допомогою голосування впливати на свою долю [2].

Політична опозиція в арабських країнах найчастіше представлена різновидами ісламського фундаменталізму. Ісламські опозиційні рухи отримують користь з недієздатності і корумпованості світської інтелектуальної еліти та політичного істеблішменту, виступаючи як єдина альтернатива існуючій владі. Іншими словами, існування ісламізму в арабських країнах багато в чому пояснюється як невдачами існуючих правлячих режимів у проведенні економічних і демократичних реформ, так і прагненням до незалежності від західного домінування, яке зокрема проявляється в процесі глобалізації [18].

Про інтерес до глобалізаційних процесів в арабському світі свідчить велика кількість конференцій і круглих столів, які проводять в арабських столицях. Переважна більшість арабських інтелектуалів і населення арабських країн ставиться до глобалізації, особливо до її культурних та ідеологічних аспектів, негативно з більшою

чи меншою мірою радикалізму. Одні вбачають у глобалізації загрозу секуляризації і руйнації ісламських засад арабських суспільств, інші вважають, що глобалізація є “формою американської гегемонії”, яка загрожує арабській культурній спадщині. Лише незначна частина арабських інтелектуалів вважає, що глобалізація відкриває арабам шлях до прогресу і співпраці з іншими народами світу. Деякі арабські дослідники розглядають глобалізацію як нову форму колоніалізму, коли розбудова національних держав вступає у конфлікт з логікою глобалізаційного розвитку.

У ставленні до глобалізації серед певної частини арабської спільноти переважають побоювання перед глобалізаційними змінами, які можуть призвести до нищення культури, руйнації традиційних засад арабського суспільства. Апологети такого підходу закликають до майже повної ізоляції, замкнутості і спротиву західній гегемонії.

Інший підхід до глобалізації серед арабської громадськості характеризується її сприйняттям як багатопланового і різнобічного об’єктивного процесу. Послідовники цього підходу пропонують відкинути західну ідеологію і використовувати лише досягнення новітньої технології для розвитку власного суспільства. Майже повна підтримка глобалізації характерна для вестернізованих арабських країн – Єгипту, Лівану, Йорданії, Тунісу. Переважна більшість інтелектуалів у цих країнах вважає, що глобалізація відкриває арабам шлях до прогресу і співпраці з іншими народами світу.

Іслам і глобалізація. Деякі арабські дослідники наголошують, що основні елементи “ісламської глобалізації” існували ще в часи Арабського халіфату. Ісламське трактування глобалізації полягає в універсальній суті світоустрою. У Корані (49:13) сказано: “Було Вас поділено на народи і племена, щоб ви знали один одного”. У хадісі Кудсі зазначено: “Мої раби, я не пригноблю Вас і не хочу допустити, щоб пригноблювали один одного ви”. З часу його розповсюдження іслам ніс свій релігійний заклик у глобальному вимірі, залучаючи у його сферу впливу різні нації і народи, без територіальних та географічних поділів [8, с. 6].

Іслам має визначальний вплив на всі сторони суспільного й індивідуального життя в арабському світі. Іслам як пріоритетна рушійна сила розвитку так само, як і сучасна арабська культура, впливає на поведінку, громадські стосунки і мораль у сучасному арабському суспільстві.

Іслам як ідеологічне підґрунтя арабсько-мусульманського світогляду виконує такі функції в сучасному арабському соціумі, як формування картини світу і місця в ньому арабів, політичну ілюзійно-компенсаційну, емоційно-психологічну, комунікативно-інтегративну, регулятивно-контролюючу, педагогічну, морально-етичну, художньо-естетичну та екзистенційну парадигми існування арабської спільноти.

Посилення ісламського фундаменталізму можна розцінювати як певну реакцію широких мас населення на глобальні процеси модернізації соціально-економічного життя, що вимагає відмови від традиційних цінностей та перегляду звичних схем самоідентифікації. У системі міжнародних взаємин процеси консолідації ісламу пов’язують з посиленням зовнішньополітичного тиску США і Заходу на ісламські країни, розчаруванням в ефективності арабсько-ізраїльського мирного процесу, подіями в Іраку тощо. Ісламістські рухи виникають в тих арабських країнах, в яких особли-

во відчутно проявляється криза державної законності і соціальної справедливості [7, с. 121].

Ісламісти вважають, що іслам забезпечує життєздатну систему віри і формує модель цілісності суспільства та правління, що він є альтернативою капіталізму, комунізму, ліберальній демократії та іншим соціально-політичним й ідеологічним системам. Ісламісти також вважають, що корумповані арабські правлячі режими та іноземні впливи вносять “неправедність” в їхні суспільства, підривають природний порядок відносин чоловіка і жінки, руйнують сім’ю та привносять аморальність.

Європейський спосіб бачення проблем Близького Сходу є більш привабливим для деяких близькосхідних країн порівняно з американським і має багато прихильників в арабському світі. Головною засадою тут є питання тіснішого та масштабнішого співробітництва між країнами з різними типами культур, економічна вигода для всіх частин регіону, спільна безпека, зменшення напруженості та зниження ризику збройного конфлікту. На відміну від американської схеми таке партнерство не викликає ворожості в арабсько-ісламському світі, оскільки переважна більшість європейських країн не позиціонує себе як стратегічних союзників Ізраїлю.

Основними причинами поширення популярності ідей ісламського екстремізму серед бідних прошарків арабського населення та посилення його впливу на глобалізаційні процеси в арабських країнах Близького Сходу залишається сукупність внутрішніх проблем: перебування при владі в більшості країн регіону авторитарних режимів; швидке зростання населення близькосхідних країн в умовах хронічного відставання темпів економічного й соціального розвитку; подальше погіршення соціального стану широких народних мас. У цьому контексті, ісламський фундаменталізм становить нове “повернення до першоджерел”, викликане хворобливою трансформацією структур мусульманського суспільства під час його нелегкого пристосування до вимог модернізації господарських механізмів і глобалізації світових економічних зв’язків, а також “вестернізацією” побуту та соціальних зв’язків між людьми, що підриває традиційну монополію ісламу [6, с. 122–139].

Особливості економічної глобалізації в арабському світі. В основі сучасної економічної глобалізації лежить розвиток світових ринків товарів, послуг, праці і капіталу. Економічна глобалізація є новим рівнем інтернаціоналізації та міжнародної економічної інтеграції, що характеризується інтенсифікацією і новою якістю внутрішніх міжнародних зв’язків у планетарних масштабах [10, с. 148–160].

Наприкінці 90-х років розпочали загалом успішну спробу реанімувати ідею інтеграції арабських країн в економічній сфері й ініціювати створення єдиного торговельно-економічного простору за участю країн регіону. Проте окремі арабські держави, у тому числі Ірак, Сирія, Ліван, Судан, Ємен та інші і дотепер перебувають поза активною інтеграційною тенденцією. На міжарабську торгівлю припадає лише 5–8% усього товарообігу країн регіону Північної Африки і Близького Сходу. Це свідчить про наявність серйозних економічних і політичних проблем у регіоні.

Усвідомлюючи той факт, що країни Арабського Сходу до початку XXI ст. підійшли з різним багажем політичних і економічних досягнень, Єгипет у 2003 році виступив з ініціативою розвитку системи міжарабських відносин. Цей документ містить

у собі комплекс заходів, що передбачають створення нових структурних об'єднань усередині арабського співтовариства з метою диверсифікованості багатосторонніх зв'язків і підвищення ефективності взаємодії між країнами в подоланні економічної відсталості [16].

Вельми скромною є питома вага арабського світу у глобальній економіці. У 2006 році сукупний ВВП арабських країн, в яких проживає понад 5% населення світу, становив лише 2,64% (1,27 трлн доларів США) від загальносвітового обсягу ВВП і поступався ВВП одній Іспанії (1,34 трлн доларів). На арабські держави припадало лише 4,11% світової зовнішньої торгівлі і 4,78% усіх прямих іноземних інвестицій у світі. Сукупний експорт арабських країн без енергоносіїв поступається експорту Фінляндії. Протягом останніх 20 років ХХ ст. зростання доходу на душу населення в арабському світі становило лише 0,5% на рік, що було другим найнижчим показником у світі після Африки на Південь від Сахари.

Гострі соціальні проблеми характерні для арабських країн, близько 24% населення яких змушені існувати на 2 долари в день. В окремих арабських країнах частка населення, що живе за межею бідності, становить 44–45% (Єгипет та Ємен). Рівень безробіття в арабському світі становить у середньому 12,7%, що є одним із найвищих показників серед країн, що розвиваються. Безробіття серед молодих людей віком від 15 до 24 років (60% від усього населення) становить у середньому по регіону понад 30%, а в окремих країнах перевищує 40% [13, с. 320–321].

Стосовно економічного розвитку арабських країн, рівень реальної економічної інтеграції яких залишається слабким, вони постійно зазнають тиску з боку глобальної ринкової економіки. На сьогодні саме глобальна економіка встановлює правила економічної політики арабських країн. Головна проблема полягає в тому, що арабські країни часто змагаються між собою замість того, щоб співпрацювати. Незважаючи на реформи 70–80-х років, арабське співтовариство, за винятком нафтоекспортних держав, не змогло подолати стан технологічної відсталості і продемонструвало нездатність до спільних дій з метою розв'язання глобальних фінансово-економічних проблем.

Шість арабських країн (Єгипет, Марокко, Йорданія, Туніс, Ліван і Алжир) взяли на себе зобов'язання проводити економічні реформи відповідно до рекомендацій МВФ і ВБ. Офіційно зареєстровані ринки капіталів (фондові біржі) мають вісім країн арабського регіону: Саудівська Аравія, Бахрейн, Єгипет, Йорданія, Кувейт, Ліван, Марокко і Туніс. Економічний розвиток сучасного арабського світу значною мірою залежить від високорозвинених країн Європи. Країни арабського світу мають вельми слабку власну виробничу базу і майже повністю залежать від іноземного імпорту. При цьому варто зазначити, що арабський регіон не має власного ефективного сільського господарства, імпортуючи основні продовольчі продукти з європейських країн, у тім числі з України.

Глобалізація супроводжується процесом регіоналізації, унаслідок якої відбувається активізація міжнародних відносин на рівні окремих регіонів, а також зростає їх вплив на формування загальнонаціональної політики держав. У другій половині ХХ ст. в арабському світі створено кілька регіональних організацій: Ліга арабських держав (1945), Рада співпраці арабських держав Перської затоки (1981), Союз арабського Ма-

грибу (1989) які охоплюють більшість арабських держав. Проте інтеграція не пустила глибокого коріння і продовжує діяти швидше як тенденція. Відбувається це тому, що арабський світ як і раніше обтяжений вантажем проблем, що не отримали розв'язання, зберігається різкий розрив у рівні економічного розвитку, його розділяють політичні суперечності, боротьба за лідерство, особисті амбіції арабських лідерів [4, с. 341].

Доречно зазначити, що процес регіональної інтеграції в арабському світі перебуває на початковій стадії. Найбільше інтеграційні процеси притаманні арабським країнам, що входять до Ради співпраці арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ) у складі Бахреїну, Катару, Кувейту, ОАЕ, Оману та Саудівської Аравії. У цих країнах проводяться реформи з удосконалення політичної системи, розвитку процесу приватизації, підвищенню кваліфікації місцевих людських ресурсів і створення нових робочих місць. Колективні зусилля країн-членів Ради співпраці спрямовані на створення спільного ринку товарів, послуг і робочої сили, на подальший розвиток стандартизації в різних сферах, становлення єдиної транспортної мережі, поглиблення кооперації в сільському господарстві, оброблювальній промисловості, виробництві електроенергії і телекомунікаціях [15].

Новітні й інформаційно-комунікативні технології (ІКТ) дають змогу отримати необхідну інформацію з будь-якої відстані в реальному режимі часу і швидко ухвалювати рішення. Сучасні системи телекомунікацій значно полегшують організацію міжнародного інвестування капіталів, кооперацію виробництва на фірмовому рівні. В умовах глобальної економіки державні кордони нестримно розмиваються, а конкуренція національних техніко-економічних потенціалів різко загострюється. Інформаційні технології, зокрема, глобальна мережа Інтернет позв'язує різноякісні технології, структури, вузли, системи в об'єднане комунікативно-функціональне середовище [10, с. 157].

Рівень розвитку інформаційних технологій в арабському світі значно відстає від країн Півночі. Наприклад, у Сполучених Штатах є університети, що мають у своєму розпорядженні більшу кількість комп'ютерів, ніж деякі арабські країни, зокрема Ємен і Мавританія. У той час як у середньому на планеті на кожних 1000 осіб припадає 78 комп'ютерів, в арабському світі ця цифра становить 18. За деякими оцінками, лише 1,6% населення цих країн (88 на 1000 осіб), в яких проживають 280 мільйонів осіб, має доступ до Інтернету, що є одним із найнижчих показників у світі [14].

Наслідки глобалізації в арабських країнах у сфері освіти і культури. На наш погляд, стереотипне уявлення про арабсько-мусульманську культуру, як повністю неадекватну сучасним глобалізаційним змінам у світі є упередженим і не відповідає дійсності. Цінності та характеристики класичної арабсько-мусульманської культури є релевантними до тих вимог, які ставлять сучасні глобалізаційні процеси. Ідеологічне розмаїття арабсько-мусульманського суспільства характерне визнанням поряд з ісламом християнства, іудаїзму і зороастризму та інших вірувань. Співіснування в арабсько-мусульманському суспільстві різних релігійних конфесій сприяло утвердженню духу віротерпимості й універсалізму. Особливе значення в арабсько-мусульманській культурі мав культ знань і наук. Уже при перших халіфах у VII–VIII ст. в Багдаді і Дамаску

з'явилася велика кількість публічних бібліотек, перекладали праці грецьких і римських філософів, географів істориків та літераторів [1].

Проте сьогодні рівень витрат в арабському світі на підготовку висококваліфікованих кадрів становить 0,2% від ВВП. Для порівняння в Індії – 0,7%, у Бразилії – 0,6%, в індустріальних країнах Півночі – близько 3% ВВП. У 1995 кількість університетів в арабських країнах дорівнювала 175. У 1996 році кількість арабів, що отримали диплом бакалавра, досягла приблизно 2% від населення арабських країн, що складає 8% від працездатного населення в цих країнах. Проте велика кількість арабських науковців і спеціалістів змушена захищатися за кордоном через відсутність розвиненої наукової бази в арабських країнах. Кількість арабських студентів, які навчаються за кордоном, за деякими даними дорівнює 250 тис. За період з 1998 по 2008 рік “витік мізків” у країни розвиненої Півночі склав понад 500 тис. осіб. Іншими словами, в арабських країнах постійно відбувається неконтрольований відтік професійних кадрів, які не знаходять для себе реалізації на батьківщині [17, с.156–164]. Частка неписьменних в арабському світі все ще становить 30%, а серед жінок сягає 40%. На мусульман припадає лише 1% учених світу, а капіталовкладення в наукові дослідження становлять 1/7 від світового рівня. Тільки в Ізраїлі налічується більше науковців, ніж в усьому арабському світі. В усіх арабських країнах за рік перекладають іноземних книг менше, ніж у Греції [13, с. 321].

На думку деяких арабських дослідників, глобалізація в культурній сфері більше сприяє об'єднанню арабів і збереженню їхньої культурної ідентифікації, оскільки навіть ті етнічні араби, які проживають в Європі чи Америці надають перевагу арабським ЗМІ. На сучасному етапі глобалізацію сприймають зазвичай араби як спробу “поглинання арабської культури”, нав'язування західних цінностей. В той же час, як видається, араби дещо перебільшують небезпеку вторгнення іноземних цінностей та “імпортичних” ідей. Глобалізація зовсім не означає уніфікації культури: в ідеалі вона передбачає створення єдиного простору, у межах якого співіснують різні культури і традиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Архипова Д.* Глобалізація глазами арабо-мусульманского мира / Д. Архипова. – Режим доступу : <http://www.polit.ru/country/2003/07/22/621761.html>
2. Близький Схід : ключові пріоритети розвитку регіону. – Режим доступу : <http://revolution.allbest.ru/international/00016169.html>
3. Близький Схід : міжнародна безпека, регіональні відносини та перспективи для України: монографія / Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки; Відп. редактор Б. О. Парахонський. – К. : ПЦ “Фоліант”, 2008. – 591 с.
4. Восток/Запад : Региональные подсистемы и региональные проблемы международных отношений : учеб. пособие / под редакцией А. Д. Воскресенского. – М. : МГИМО; РОССПЭН, 2002. – 526 с.
5. *Глебова Н.* Дихотомия Север-Юг и арабский мир на современном этапе / Н. Глебова. – Режим доступу : <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1227603000>
6. *Григорьева Ю. З.* Реставрация исламского терроризма: причины и геополитические последствия / Ю. З. Григорьева // Исламизм и экстремизм на Ближнем Востоке. Сборник статей. – М. : Ин-т изучения Израиля и Ближнего Востока, 2001. – 260 с.

7. *Захарченко А.* Арабсько-ізраїльський конфлікт: проблеми врегулювання на сучасному етапі : зб. статей / А. М. Захарченко. – Одеса : Фенікс, 2009. – 240 с.
8. *Зінько С. Ю.* Іслам у сучасній світовій політиці / С. Ю. Зінько. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів : Видавництво «Простір-М», 2005. – 275 с.
9. *Зінько С. Ю.* Країни Близького Сходу в сучасних міжнародних інформаційних відносинах : монографія / С. Ю. Зінько. – Львів : Ліга-Прес, 2009. – 364 с.
10. *Зянько В.* Глобалізація та інноваційний процес : їхній взаємовплив / В. Зянько // Економіка України. – 2006. – № 2. – С. 148–160.
11. *Коппель О.* Близькосхідна політика України / О. Коппель, Б. Парахонський. – Режим доступу : <http://helen-koppel.narod.ru/015.htm>
12. *Кочубей Ю. М.* Україна і проблеми Близького і Середнього Сходу / Ю. М. Кочубей // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2002. – Вип. 7. – С. 206–209.
13. *Нагайчук В. І.* Глобальні виклики та регіональні процеси на Близькому і Середньому Сході / В. І. Нагайчук // Глобалізація і сучасний міжнародний процес / за заг. ред. проф. Б. Гуменюка і проф. С. Шергіна. – К. : Університет “Україна”, 2009. – 508 с.
14. *Наджа Кадим.* Реакция мусульман на процессы глобализации / Кадим Наджа. – Режим доступу : <http://www.islam.ru/pressclub/analitika/globmus/>
15. Проблемы арабской интеграции в условиях глобализации и перехода к рыночным моделям развития. – Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/67068.html>
16. *Швед В. О.* Близькосхідний регіон у сучасних стратегіях трансатлантичної спільноти : монографія / В. О. Швед. – Монографія. – К. : НІСД, 2006. – 242 с.
17. *Zahlan A.* Technology: A Disintegrative Factor in the Arab World. Middle East Dilemma / Antoine Zahlan // The Politics and Economics of Arab Integration / Edited by Michael Hudson. – New York, Columbia University Press, 1999. – P. 156–164.
18. *Niva S.* Between Clash and Co-optation: U.S. Foreign Policy and the Specter of Islam / Steve Niva. – The Middle East Report (Fall), 1998, p. 26–29. – Режим доступу : <http://www.jstor.org/stable/3013406>
19. *Ożarowski R.* Globalization and The Arab World / R. Ożarowski. – Режим доступу : http://www.gulfnews.com/Opinion/editorial_opinion/region/10343966.html
20. الجميل سيار. العولمة والمستقبل : إستراتيجيات التفكير من أجل العرب والمسلمين في القرن الحادي والعشرين. – عمان: الأهلية للنشر والتوزيع، 2000. – 437 ص
21. خور مرتين. العولمة : إعادة النظر. – بيروت. – الشريكة العالمية للكتاب، 2003. – 185 ص.
22. صلوخ فوزي. أمريكا النظام العالم : أخطار والتداعيات. – بيروت : دار المنغال اللبناني، 2002. – 347 ص
23. طرخان أحمد. العولمة الكراهية. الغرب يقابل الخضاة الإسلامية بحروب الإلغاء. بيروت : دار المعرفة، 2003. – 256 ص.
24. شريكة المطبعة للطوزئ والنشر. 2001. – 263 ص. : بيروت. – العرب على مفترق نومان عصام .

Стаття: надійшла до редакції 15.10.2010

прийнята до друку 15.11.2010

GLOBALIZATION IN ARABIC WORLD: CHALLENGES, LOSSES AND ACHIEVEMENTS

Oleksiy Volovych

*National Institute for Strategic Studies, Regional Branch in Odessa,
83, Kanatna Str., office № 306, Odessa, Ukraine, 65107,
Fax: 728-05-09, e-mail: orb@niss.od.ua – www.niss.od.ua*

The article analyzes special features of global processes in the Arabic World with the purpose of taking them into consideration in the Middle-Eastern of Ukraine. In particular, among these features the author paid attention to cooperation between Arabic and Western civilizations, to the project of democratization of the Arabic countries and creation of so-called “Greater Middle East”, to perception of globalization by the Arabs, to role of Islam in global processes, to impact of globalization in economy, information sphere, education and culture of the Arabic countries. The author also studied antiglobalistic movement in the Arabic World. In the article an attempt of prognosis of global processes development in the Arabic World is undertaken, concrete conclusions and recommendations concerning global processes in the Arabic World which should be taken into consideration in the Middle-Eastern policy of Ukraine are presented.

Key words: globalization, Arabic World, society, civilization, values, culture, democracy, Islam, secularizing, fundamentalism, extremism, terrorism, safety, calls, threats, migration, development, resources, Information-Communications-Technology.

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ В АРАБСКОМ МИРЕ: ВЫЗОВЫ, ПОТЕРИ И ПРИОБРЕТЕНИЯ

Алексей Волович

*Национальный институт стратегических исследований,
Региональный филиал в Одессе,
ул. Канатная, 83, офис № 306, Одесса, Украина, 65107,
тел./факс (048) 728-05-09, e-mail: orb@niss.od.ua – www.niss.od.ua*

Сделана попытка проанализировать особенности глобализационных процессов в арабском мире с целью их учета в ближневосточной политике Украины. В частности среди этих особенностей уделено внимание взаимодействию арабской и западной цивилизаций, проекту демократизации арабских стран и созданию так называемого “Великого Ближнего Востока”, восприятию арабами глобализации, роли ислама в глобализационных процессах, проявлениям глобализации в экономике, информационной сфере, образовании и культуре арабских стран. Исследовано движение антиглобализма в арабском мире, сделана попытка прогнозирования развития глобализационных процессов в арабском мире, представлены конкретные выводы и рекомендации касательно учета глобализационных процессов в арабском мире в ближневосточной политике Украины.

Ключевые слова: глобализация, арабский мир, общество, цивилизация, ценности, культура, демократия, ислам, секуляризация, фундаментализм, экстремизм, терроризм, безопасность, вызовы, угрозы, миграция, развитие, ресурсы, информационно-коммуникативные технологии.